Justitieutskottets betänkande

1979/80:26

med anledning av propositionen 1979/80:66 med förslag till lag om ändring i brottsbalken (häleri m. m.) jämte motion

Propositionen m. m.

I propositionen 1979/80:66 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta ett i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i brottsbalken.

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs nedan under rubriken Utskottet.

I samband med propositionen behandlar utskottet den under den allmänna motionstiden väckta motionen 1979/80:274 av Jan Bergqvist m. fl. (s), vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan lag om godtrosförvärv av lösöre att den ursprungliga ägaren får starkare skydd samtidigt som häleri försvåras.

Rörande motionsmotiveringen hänvisar utskottet till vad som anförs nedan under rubriken Utskottet.

Lagutskottet har avgett yttrande över motionen. Yttrandet fogas som *bilaga* till betänkandet.

Det vid propositionen fogade lagförslaget är av följande lydelse.

Förslag till
Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 11 § och 9 kap. 6 och 7 §§ brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
3 kap. 11 §[1]	
Misshandel, som ej är grov och som icke förövats å allmän plats, eller försök eller förberedelse till sådant brott må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.	
Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om *målsägande* angiver brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.	Vållande till kroppsskada eller sjukdom må, om brottet ej är grovt, åtalas av åklagare endast om *målsäganden* angiver brottet till åtal *eller har åsamkats skadan eller sjukdomen i verksamhet som arbetstagare* och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.
9 kap. 6 §	
Den som köper något, som är frånhänt annan genom brott, eller tillgodogör sig det eller eljest därmed tager befattning ägnad att försvåra dess återställande, dömes för h ä l e r i till fängelse i högst två år eller, om gärningen är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om någon bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, så ock om någon genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran.	
	För häleri dömes likaledes den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrives vanemässigt eller annars i större omfattning, förvärvar eller, på sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, mottager något som skäligen kan antagas vara frånhänt annan genom brott.
Är *brottet* grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.	Är *brott som anges i första eller andra stycket* grovt, dömes till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

[1] Senaste lydelse 1974:596.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
7 §	
Om gärningsmannen i fall som i 6 § sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.	Om gärningsmannen i fall som i 6 § *första stycket* sägs icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg, dömes för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.
För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § sägs medverkat vid det brott varigenom egendomen frånhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.	För häleriförseelse skall ock dömas, om den, som på sätt i 6 § *första stycket* sägs medverkat vid det brott varigenom egendomen frånhändes annan, ej insåg men hade skälig anledning antaga att brott förövades.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980.

Utskottet

Inledning

Inom ramen för den översyn av lagstiftningen mot den organiserade och den ekonomiska brottsligheten som pågår inom brottsförebyggande rådet (BRÅ) lade i september 1978 en arbetsgrupp fram promemorian (BRÅ PM 1978:1) Sakhäleri m. m. I promemorian föreslogs lagstiftning i syfte att försvåra avsättningen av stöldgods. Vidare lade en särskild handläggare inom BRÅ i december 1978 fram en promemoria (BRÅ PM 1978:7) Åtalsprövning vid vållande till kroppsskada m. m. I promemorian föreslogs upphävande av kravet på angivelse från målsäganden för åtal vid vållande till kroppsskada eller sjukdom som inte är grovt brott. De båda promemoriorna har remissbehandlats av justitiedepartementet och ligger till grund för de förslag till lagändringar som läggs fram i propositionen.

Häleri

Bestämmelser om ansvar för *häleri* och *häleriförseelse* finns i 9 kap. 6 och 7 §§ brottsbalken (BrB). För häleri kan den dömas som köper något, som är frånhänt annan genom brott, eller som tillgodogör sig egendomen eller annars tar befattning med den som är ägnad att försvåra dess återställande. Detsamma gäller den som bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv eller som genom krav, överlåtelse eller på annat dylikt sätt hävdar genom brott tillkommen fordran. Straffet kan uppgå till fängelse i högst två

år eller, om gärningen är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Om brottet är grovt skall straffet bestämmas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år. Om gärningsmannen inte insåg men hade skälig anledning anta att egendomen frånhänts annan genom brott kan han dömas för häleriförseelse till böter eller fängelse i högst sex månader.

Straffbestämmelserna om häleri och häleriförseelse förutsätter att egendom har frånhänts annan genom brott. Denna förutsättning – kravet på s. k. styrkt förbrott – innebär att åklagaren i hälerimål måste visa att ett sådant brott föregått hälerigärningen. Situationen är emellertid ofta sådan att egendomen inte kan härledas till viss brottsplats eller viss ägare. Den som innehar egendomen kan då inte fällas till ansvar även om omständigheterna i visst fall i övrigt starkt talar för att det är frågan om brottsligt åtkommen egendom.

Kravet på styrkt förbrott har i rättstillämpningen ansetts leda till mindre tillfredsställande resultat. Med hänsyn härtill och med hänsyn till häleribrottslighetens stora omfattning (det beräknas att stöldgods till ett marknadsvärde om ca en miljard kr. årligen omsätts i Sverige) föreslås i propositionen att straffansvaret för häleri utvidgas på det sättet att kravet på styrkt förbrott slopas i vissa fall.

Sålunda föreslås att 9 kap. 6 § BrB kompletteras med ett nytt stycke, i vilket det föreskrivs straffansvar för häleri även om det inte kan visas att den egendom som avses med åtalet har frånhänts någon genom brott. Det utvidgade ansvaret skall gälla den som förvärvar eller, på sätt som är ägnat att försvåra ett återställande, mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott. Som förutsättning för straffbarhet föreskrivs enligt förslaget att befattningen med godset sker i näringsverksamhet eller som led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning.

Enligt utskottets mening har det i lagstiftningsärendet övertygande visats att statsmakterna genom lagstiftning bör ingripa mot den ökande häleribrottsligheten. Om de föreslagna ändringarna i häleribestämmelserna genomförs ökar möjligheterna att lagföra dem som förvärvar stöldgods, och en ändring i sådan riktning bör enligt utskottets mening genomföras. Utöver vad nu sagts vill utskottet med anledning av en inom utskottet uppmärksammad fråga om den straffrättsliga bedömningen av visst förfarande med stulna motorfordon anföra följande.

Såsom en förutsättning för straffansvar föreskrivs i den föreslagna bestämmelsen i 9 kap. 6 § andra stycket BrB att mottagandet skall vara ägnat att försvåra ett återställande. Lagrådet har beträffande den nämnda begränsningen erinrat om tidigare motivuttalanden till gällande häleribestämmelser enligt vilka ett mottagande av en sak för vanlig reparation eller i en resgodsinlämning normalt faller utanför häleribestämmelserna (SOU 1940:20 s. 148). Utskottet vill härtill anmärka att de åberopade motivuttalandena inte torde ta sikte på fall då någon i reparationsverksamhet

systematiskt tar emot gods för att genom ändringsarbeten – t. ex. omlackering av bil eller utplånande av bils chassinummer – underlätta för en orättmätig innehavare att avyttra godset.

Utskottet, som inte har någon erinran mot den lagtekniska utformningen av förslaget, tillstyrker regeringens förslag i denna del.

Vållande till kroppsskada eller sjukdom

Enligt 3 kap. 11 § andra stycket BrB får brottet vållande till kroppsskada eller sjukdom, om det inte är grovt, åtalas av åklagare endast om målsäganden anger brottet till åtal och åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

För att öka möjligheterna för de rättsvårdande myndigheterna att ingripa mot arbetsmiljöbrott föreslås i propositionen att kravet på angivelse från målsäganden upphävs för fall då skadan eller sjukdomen har åsamkats målsäganden i verksamhet som arbetstagare.

Utskottet har ingen erinran mot lagförslaget i denna del.

Godtrosförvärv

I motionen 274 tas upp frågan om ändring av gällande rätt när det gäller godtrosförvärv av lösöre. Motionärerna begär förslag till lagstiftning med stärkt skydd för ägaren av egendomen. Förslaget syftar till att försvåra häleribrottslighet.

Enligt svensk rätt gäller sedan länge att den som i god tro genom köp, byte eller gåva förvärvar lös egendom från den som har egendomen i sin besittning blir ägare till egendomen, även om överlåtaren inte ägde eller annars hade rätt att disponera över den. Genom godtrosförvärvet har den ursprunglige innehavarens äganderätt till egendomen utslocknat. I allmänhet har han dock rätt att lösa till sig egendomen.

Rörande den närmare innebörden av gällande svensk rätt, nordisk rätt i övrigt, tidigare lagförslag och riksdagsbehandling av frågan hänvisas till lagutskottets bifogade yttrande.

I brottsförebyggande rådets förut nämnda promemoria (BRÅ PM 1978:1) Sakhäleri rekommenderades att statsmakterna förutsättningslöst skulle pröva frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods.

I samband med remissbehandlingen av BRÅ:s promemoria remissbehandlades också ett inom justitiedepartementet i september 1973 utarbetat utkast till lagrådsremiss med förslag till lag om godtrosförvärv av lösöre.

Under remissbehandlingen stödde åtskilliga remissinstanser tanken att i brottsbekämpningens intresse modifiera möjligheterna att göra godtrosförvärv av stöldgods. En del remissinstanser var emellertid tveksamma till

lagstiftning i ämnet.

Frågan tas upp i den nu aktuella propositionen. Enligt departementschefen finns det i förevarande lagstiftningsärende inte tillräckligt underlag för att föreslå de kraftiga avsteg från nu gällande regler beträffande godtrosförvärv som erfordras för att en ändring i rättsläget skall få någon kriminalpolitisk betydelse. Frågan får enligt departementschefen övervägas vidare i lämpligt sammanhang.

I motionen framhålls att Sverige intar en särställning när det gäller rätten att få behålla stöldgods som förvärvats i god tro. Det står enligt motionärerna klart att det starka godtrosskyddet i vårt land bidragit till att öka stöldbrottsligheten. De anser att det behövs en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre. Det rimligaste förefaller motionärerna vara att rättigheterna stärks för den som blivit frånhänd egendom såväl vid tillgreppsbrott som vid brott i övrigt, alltså även vid t. ex. förskingring. Det är vidare, framhåller motionärerna, viktigt att riksdagen snarast tar ställning till förmån för att godtrosreglerna ändras så att stöld och häleribrottslighet motverkas och den ursprunglige ägaren får ett ökat skydd.

Justitieutskottet anser i likhet med vad lagutskottet uttalar i sitt yttrande att de skäl som tidigare har åberopats mot en ändring av gällande ordning fortfarande har bärkraft. Det måste, som lagutskottet framhåller, emellertid beaktas att det finns skäl som talar för att den rätte ägaren bör behandlas gynnsamt i sådana fall då han förlorat sin egendom genom brott. Den som lånar ut sin egendom eller deponerar den hos annan eller överlämnar den till en avbetalningsköpare mot äganderättsförbehåll avstår därigenom frivilligt från den omedelbara kontrollen över egendomen och tar en viss risk för att mottagaren obehörigen överlåter den till en godtroende tredje man. Den som blir bestulen framstår i jämförelse härmed typiskt sett som i särskilt hög grad oskyldig till sin förlust, och från skälighetssynpunkt kan det ligga nära till hands att för sådana fall lägga större vikt vid ägarens intresse av att få tillbaka den stulna egendomen än vid en godtroende förvärvares intresse av att få behålla den. Av de remissyttranden som inhämtats i förevarande lagstiftningsärende kan utläsas att det numera inte torde anses lika självklart som tidigare att godtrosförvärvaren alltid bör få behålla egendomen.

Vidare är det, som lagutskottet uttalar, otvivelaktigt så att avsättningen av egendom som åtkommits genom brott i viss mån underlättas av det skydd som godtrosförvärvaren åtnjuter enligt nuvarande ordning, och en modifiering av reglerna om godtrosförvärv skulle kunna leda till en ökad försiktighet hos allmänheten när det gäller handel med egendom som utbjuds på ovanligt förmånliga villkor och som därför kan misstänkas vara stöldgods.

I enlighet med det anförda och på de skäl som i övrigt åberopas av lagutskottet anser justitieutskottet att det finns skäl som talar för att en ändring av reglerna om godtrosförvärv bör komma till stånd. Fragan har

emellertid, vilket också framgår av departementschefens anförande, flera andra aspekter och rymmer flera problem än dem som har berörts i detta lagstiftningsärende. En utredning bör därför göras för att utröna förutsättningarna för en ändring av den nu gällande ordningen. Utredningen bör ske utan onödigt dröjsmål.

Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för det föreslagna utredningsarbetets bedrivande. I likhet med lagutskottet vill justitieutskottet dock betona vikten av att arbetet bedrivs i nordiskt samförstånd med sikte på att få till stånd en mer enhetlig reglering beträffande godtrosförvärv av stöldgods m. m. i de nordiska länderna.

Vad utskottet sålunda med anledning av motionen 274 anfört beträffande utredning av rättsreglerna vid godtrosförvärv bör såsom riksdagens mening ges regeringen till känna.

Övrigt

I övrigt föranleder propositionen och motionen inte något yttrande från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen antar det i propositionen 1979/80:66 framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken,
2. att riksdagen beträffande *godtrosförvärv av stöldgods m. m.* med anledning av motionen 1979/80:274 ger regeringen till känna vad utskottet anfört om en utredning av reglerna om sådana förvärv.

Stockholm den 28 februari 1980

På justitieutskottets vägnar
LISA MATTSON

Närvarande: Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Lilly Bergander (s), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s) och Maja Ohlin (s).

Lagutskottets yttrande

1979/80:1 y

med anledning av motion om översyn av reglerna om godtrosförvärv

Till justitieutskottet

Efter samråd med justitieutskottet har lagutskottet beslutat att till justitieutskottet överlämna motionen 1979/80:274 av Jan Bergqvist m. fl. (s) om översyn av reglerna om godtrosförvärv. Lagutskottet avger följande yttrande.

Motionsyrkande

I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådan lag om godtrosförvärv av lösöre att den ursprungliga ägaren får starkare skydd samtidigt som häleri försvåras.

Gällande rätt

I svensk rätt har sedan länge gällt att i god tro gjorda förvärv av lösöre från den som har egendomen i sin besittning blir gällande även i vissa fall då överlåtaren inte var egendomens ägare eller eljest hade rätt att disponera över den. Med god tro avses att förvärvaren varken insåg eller bort inse att överlåtaren saknade befogenhet att företa rättshandlingen. En förutsättning för att godtrosförvärv skall vara giltiga är att överlåtaren uppträtt som om han ägde rätt att förfoga över egendomen. Vidare skall förvärvaren kunna stödja sig på ett laga fång, dvs. köp, byte eller gåva. Även pant- och retentionsrätt kan grundas på godtrosförvärv. Slutligen gäller att förvärvaren måste ha fått egendomen överlämnad till sig.

Om förutsättningarna för ett godtrosförvärv är uppfyllda anses äganderätten till egendomen ha övergått till förvärvaren. Han blir därmed skyddad mot anspråk från den ursprunglige rättsinnehavaren på att återfå egendomen. Dennes rätt utslocknar helt; dock har han i allmänhet rätt att lösa till sig egendomen. Nuvarande ordning innebär vidare bl. a. att om förvärvaren i sin tur överlåter egendomen blir den nye innehavaren skyddad även om han känt till de faktiska förhållandena vid godtrosförvärvet, exempelvis att förvärvet avsåg stöldgods.

Reglerna om godtrosförvärv har i huvudsak utbildats i praxis och är tillämpliga i många olika typer av situationer, t. ex. vid tvesalu, vid disponerande över egendom som åtkommits genom ett civilrättsligt ogiltigt fång och vid förfogande över lösöre, som stulits från ägaren.

Principen att den godtroende förvärvarens intresse har företräde framför den ursprunglige ägarens kallas exstinktionsprincipen. I Danmark tillämpas en motsatt princip, vindikationsprincipen, som innebär att den ursprunglige ägaren har rätt att få tillbaka egendomen från den godtroende förvärvaren utan att betala någon ersättning till denne. Den finska rätten och en i Norge nyligen antagen lag om godtrosförvärv bygger liksom den svenska rätten på exstinktionsprincipen. I både Finland och Norge gäller emellertid att godtrosförvärv inte äger rum i lösöre som frånhänts den rätte ägaren genom stöld eller vissa andra förmögenhetsbrott.

Som framgår av motionen har frågan om förvärv av lösöre, som frånhänts ägaren genom brott, också en straffrättslig aspekt. Den som i ond tro förvärvar stöldgods och annan egendom som åtkommits genom brott kan ådra sig ansvar för häleri enligt 9 kap. 6 § brottsbalken. För att straff skall kunna ådömas förvärvaren krävs bl. a. att han känt till att egendomen frånhänts ägaren genom brott. Är förhållandena sådana att förvärvaren inte insett men väl haft skälig anledning anta att brott förelåg kan han straffas för häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § brottsbalken. Att förvärvaren saknat sådan god tro som skulle ha gjort hans förvärv till ett godtrosförvärv är inte i och för sig tillräckligt för straffbarhet. För att ansvar för häleriförseelse skall ifrågakomma ställs högre krav på förvärvarens oaktsamhet. Utanför det straffbara området faller den ovan berörda situationen då lösöre blivit föremål för godtrosförvärv och sedan övertas av en person som känner till eller har anledning misstänka att egendomen frånhänts ägaren genom brott.

Nordiskt lagstiftningsprojekt angående godtrosförvärv

I en skrivelse till de nordiska ländernas regeringar 1959 hemställde Nordiska rådets presidium att dessa skulle inleda gemensamt utredningsarbete i syfte att nå fram till mera enhetliga regler än de nuvarande beträffande verkan av god tro vid förvärv av lös egendom i de fall ursprunglige ägaren eller innehavaren gör anspråk på att återfå egendomen.

Med anledning av framställningen från Nordiska rådet tillkallades i Danmark, Finland, Norge och Sverige särskilda sakkunniga med uppdrag att kartlägga gällande regler samt att åtminstone i princip föreslå de lagändringar som lämpligen kunde anses böra komma i fråga för att uppnå rättslikhet i de nordiska länderna på området.

Efter några års utredningsarbete lades betänkanden fram i Danmark, Finland och Sverige. Det svenska betänkandet (SOU 1965:14) Godtrosförvärv av lösöre innehöll ett lagförslag som nära överensstämde med motsvarande förslag från de danska och finska utredningarna. Förslaget byggde på exstinktionsprincipen. Huvudregeln var att den som i god tro förvärvat lösöre och fått det i sin besittning fick full äganderätt till egendomen. Denna huvudregel kompletterades med särregler för två olika

fall. Den ena av dessa gällde egendom som frånhänts den ursprunglige ägaren genom stöld eller rån. För att godtrosförvärv skulle komma till stånd i ett sådant fall krävdes att förvärvaren kunde visa att han med skälig noggrannhet hade undersökt överlåtarens åtkomst. Den andra särregeln var tillämplig vid förvärv av sådan egendom som allmänt säljs på kredit med äganderättsförbehåll och innebar att förvärvaren skulle ha en viss plikt att undersöka säljarens rätt att överlåta egendomen. Lagförslaget upptog vidare regler om rätt i vissa fall för den ursprunglige ägaren att återlösa egendom som varit föremål för godtrosförvärv.

Vid remissbehandlingen av de tre betänkandena utsattes dessa för åtskillig kritik i de olika länderna.

Karakteristiskt för kritiken var att remissinstanserna i vart och ett av länderna ansåg där gällande rätt vara tillfredsställande och motsatte sig ändring samt fann att de sakkunnigas förslag innebar en olämplig kompromiss. Särregeln för stöldgods mötte hårt motstånd hos de svenska remissinstanserna, som ansåg att den på ett betänkligt sätt luckrade upp exstinktionsprincipen, eftersom förvärvaren inte hade någon möjlighet att i förvärvsögonblicket avgöra om egendomen var av det slag som särregeln var tillämplig på. I Danmark och Finland ansågs det å andra sidan inte acceptabelt att gå ifrån vindikationsprincipen när det gällde stöldgods.

Sedan det visat sig att någon samnordisk lagstiftning på området inte skulle komma till stånd, ansågs från svensk sida något behov av att gå vidare med detta lagstiftningsärende inte föreligga. Kungl. Maj:t beslöt därför 1973 att avskriva frågan från vidare handläggning. Dessförinnan hade emellertid ärendet framskridit så långt att man inom justitiedepartementet utarbetat ett utkast till lagrådsremiss med förslag till lag om godtrosförvärv av lösöre. Lagförslaget innebar närmast en kodifiering av gällande rätt. Det saknade motsvarigheter till de i utredningsförslaget intagna särreglerna om förvärvarens undersökningsplikt. Lagrådsremissen skilde sig från innehållet i gällande rätt på i huvudsak två punkter. För det första begränsades rätten för den som blivit frånhänd egendom genom brott att lösa till sig egendomen till de fall där frånhändandet skett genom stöld eller annat tillgreppsbrott. För det andra slogs fast att lösenbeloppet skulle fastställas enligt vederlagsprincipen, dvs. skulle motsvara vad förvärvaren utgett för egendomen. I denna del innebar lagrådsremissen närmast ett klarläggande. Enligt gällande rätt är det nämligen osäkert om lösenbeloppet skall beräknas enligt vederlagsprincipen eller om det skall motsvara egendomens värde vid inlösningstillfället (värdeprincipen).

Förslag angående godtrosförvärv från brottsförebyggande rådet

Frågan om godtrosförvärv av egendom som frånhänts ägaren genom brott har tagits upp i en promemoria från brottsförebyggande rådet. (BRÅ PM 1978:1) Sakhäleri m. m. I promemorian, som BRÅ överlämnat till justitie-

departementet, framlades förslag till lagstiftning som syftade till att försvåra avsättningen av stöldgods. Förslagen innebar att det nuvarande kravet på styrkt förbrott vid häleriförseelse enligt 9 kap. 7 § brottsbalken skulle slopas samt att en följdändring skulle ske i lagen (1974:1065) om visst stöldgods m. m. I promemorian rekommenderades också att statsmakterna förutsättningslöst skulle pröva frågan om en inskränkning av möjligheterna till godtrosförvärv beträffande stöldgods. Enligt promemorian skulle en försiktig nedtoning av exstinktionsprincipen i vissa fall kunna förstärka den allmänpreventiva effekten av de föreslagna ändringarna i brottsbalken och stöldgodslagen. Det framhölls att den som tvekar om ett "förmånligt erbjudande" får ytterligare anledning att avstå från affären, om han vet att han inte kan göra ett godtrosförvärv utan måste lämna ifrån sig egendomen, om det visar sig vara fråga om stöldgods. Vidare anfördes att man vid en lösning av frågan om godtrosförvärv av stöldgods kan välja mellan en rad mer eller mindre långtgående alternativ. För statsmakternas ställningstagande skulle enligt promemorian en remissbehandling av 1973 års utkast till lagrådsremiss vara av värde.

Promemorian har remissbehandlats, varvid yttranden även inhämtats över utkastet till lagrådsremiss.

Tanken att i brottsbekämpningens intresse modifiera möjligheterna att göra godtrosförvärv av stöldgods har fått stöd av åtskilliga remissinstanser. Röster som är kritiska mot lagstiftning i ämnet saknas dock inte. Av de instanser som intar en positiv hållning uttalar sig några till förmån för innehållet i utkastet till lagrådsremiss, andra ansluter sig till principerna i betänkandet (SOU 1965:14) Godtrosförvärv av lösöre och en tredje grupp anser att den nya norska lagstiftningen i ämnet utgör en lämplig förebild. Även andra lösningar förordas. Huvuddelen av de positivt inställda remissinstanserna begränsar sig dock till att instämma i rekommendationen att ändra reglerna så att de bidrar till att motverka stöld- och häleribrottslighet.

På grundval av BRÅ-promemorian har i propositionen 1979/80:66 framlagts förslag till ändringar i bl. a. brottsbalkens bestämmelser om häleri. I propositionen tar departementschefen också upp frågan om godtrosförvärv av lösöre (s. 9). Enligt departementschefen står det klart att en ändring av rättsläget i enlighet med utkastet till lagrådsremiss knappast skulle få någon kriminalpolitisk effekt. Vidare uttalas att tillräckligt underlag saknas för att i lagstiftningsärendet föreslå några ändringar efter den norska förebilden eller i enlighet med 1965 års betänkande och att frågan om godtrosförvärv får övervägas vidare i lämpligt sammanhang. Enligt departementschefen kan erfarenheterna av den norska lagstiftningen i ämnet också ge anledning till nya nordiska överläggningar.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner angående skärpning av förutsättningarna för godtrosförvärv av stöldgods behandlades av riksdagen 1974 och 1977. Vid båda tillfällena avslogs motionerna på hemställan av lagutskottet (LU 1974:3 och 1976/77:16). 1977 framhöll utskottet att kraven på den goda tron avsevärt skärpts i rättspraxis under senare år när det gäller förvärv av egendom som frånhänts annan genom brott. Det var sålunda vanligt att domstolarna krävde en särskilt hög grad av aktsamhet vid förvärv av egendom, som erfarenhetsmässigt visat sig särskilt "känslig". I vissa fall hade enligt utskottet praxis trots bristen på uttryckliga bestämmelser härom infört en tämligen långtgående undersökningsplikt. Tendensen framträdde med särskild styrka i ett antal avgöranden av högsta domstolen beträffande förvärv av begagnade bilar.

Mot bakgrund av den utveckling, som reglerna om godtrosförvärv under senare år genomgått, ansåg utskottet att förvärv på gator eller i offentliga lokaler av sådan egendom, som inte vanligen brukar utbjudas på dylika platser, endast undantagsvis torde kunna bedömas ha ägt rum i god tro. Åtminstone gällde detta när överlåtaren var okänd för köparen. Om egendomen dessutom utbjöds till påfallande lågt pris, fortsatte utskottet, torde regelmässigt anledning till stor försiktighet från köparens sida anses föreligga. I nu berörda fall syntes ofta förutsättningarna för inträdande av straffansvar för häleri eller häleriförseelse vara uppfyllda.

Den skärpning av förutsättningarna för godtrosförvärv som ägt rum innebar enligt utskottet att den som frånhänts egendom genom brott hade möjlighet att i större utsträckning än tidigare hävda sin rätt gentemot den som förvärvat egendomen. Utvecklingen på området hade härigenom i praktiken medfört ett visst närmande till vad som gällde i övriga nordiska länder.

Vid en bedömning av spörsmålet måste, framhöll utskottet, hänsyn vidare tas till föreliggande försäkringsmöjligheter för den som berövas egendom genom stöld och för den som förvärvar sådan egendom. Den förstnämnde har regelmässigt möjlighet att försäkra sig mot egendomsbrott och därigenom få ersättning för vad han förlorat. Någon motsvarande möjlighet att skydda sig försäkringsvägen ansåg utskottet inte finnas för den som i god tro förvärvar stöldgods och sedan blir tvungen att avstå godset till dess rätte ägare.

Motionsmotivering

I motionen framhålls att häleribrottsligheten i vårt land är rikt förgrenad, välorganiserad och svårupptäckt. Åtskilligt tyder på att den också är i starkt växande. Både samhället och många enskilda drabbas enligt motionärerna av stora förluster på grund av denna brottslighet. Häleri är ofta förbundet med

andra brott som t. ex. stöld, rån, bedrägeri, skattebrott, osant intygande, urkundsförfalskning. Även narkotikabrottsligheten är nära lierad med hälerimarknaden. Därför anser motionärerna det helt nödvändigt att häleri och därmed förknippad brottslighet bekämpas med effektivare metoder än för närvarande. En viktig punkt i ett program mot häleribrottsligheten är enligt motionärerna en skärpning av den lagstiftning som rör befattningen med stöldgods.

Det framhålls att Sverige intar en särställning när det gäller rätten att få behålla stöldgods som förvärvats "i god tro". Det står i dag klart att det starka godtrosskyddet i vårt land bidragit till att öka stöldbrottsligheten. Motionärerna anser vidare att reglerna inte innebär en rättvis avvägning mellan de motstridande intressen som gör sig gällande vid godtrosförvärv av stulen egendom. Att den ursprungliga ägaren till skillnad från godtrosförvärvaren delvis kan skydda sig genom försäkringar ändrar enligt motionärerna inte denna slutsats. Detta har övertygande visats i remissvar över BRÅ:s promemoria från polisen och från försäkringsbranschen.

Motionärerna anser att det behövs en skärpning av bestämmelserna om godtrosförvärv av lösöre. Därvid kan man välja mellan en rad mer eller mindre långtgående alternativ. Vid remissbehandlingen av BRÅ:s promemoria har olika synpunkter och förslag förts fram. Men det rimligaste förefaller motionärerna vara att rättigheterna stärks för den som blivit frånhänd egendom såväl vid tillgreppsbrott som vid brott i övrigt, alltså även vid t. ex. förskingring.

Under alla omständigheter, framhåller motionärerna, är det viktigt att riksdagen snarast tar ställning till förmån för att godtrosreglerna ändras så att stöld och häleribrottslighet motverkas och den ursprunglige ägaren får ett ökat skydd.

Utskottet

I motionen yrkas att regeringen skall förelägga riksdagen förslag till lag om godtrosförvärv av lösöre som innebär att den som frånhänts egendom genom brott får ett starkare skydd samtidigt som häleri försvåras.

Utskottet erinrar om att en grundläggande princip i svensk rätt sedan länge är att den som i god tro förvärvar lösöre av annan än egendomens ägare blir skyddad mot anspråk från den "rätte" ägaren på att återfå egendomen. Genom godtrosförvärvet blir förvärvaren ägare till egendomen och den föregående ägaren har endast rätt att lösa till sig denna. För att ett godtrosförvärv skall bli gällande mot den ursprunglige rättsinnehavaren krävs att överlåtaren haft egendomen i sin besittning och att denna överlämnats till förvärvaren. Bakgrunden till rättsläget är att besittningen av lösöre i den allmänna omsättningens intresse anses legitimera besittaren att förfoga över egendomen.

Reglerna om godtrosförvärv är tillämpliga även på gods som frånhänts

ägaren genom brott. Det starka skydd som svensk rätt ger godtrosförvärvare av stöldgods och annan egendom som åtkommits genom brott skiljer sig i avsevärd mån från vad som gäller i Danmark, Finland och Norge. I dessa länder kan sådan egendom inte bli föremål för godtrosförvärv och den rätte ägaren har alltså rätt att utan ersättning återfå egendomen. Utvecklingen av praxis i Sverige när det gäller kraven på god tro vid förvärv av stöldgods och liknande har emellertid medfört ett visst närmande till vad som gäller i de övriga nordiska länderna. Det är sålunda numera vanligt att domstolarna kräver en särskilt hög grad av aktsamhet vid förvärv av egendom, som erfarenhetsmässigt visat sig särskilt "känslig" eller som bjuds ut till försäljning under ovanliga former eller till påfallande lågt pris. Denna skärpning av förutsättningarna för godtrosförvärv innebär att den som frånhänts egendom genom brott har möjlighet att i större utsträckning än tidigare hävda sin rätt gentemot den som förvärvat egendomen.

Som närmare framgår av redogörelsen ovan har frågan om en modifiering av reglerna om godtrosförvärv av stöldgods m. m. tidigare aktualiserats i olika sammanhang. Någon ändring av rättsläget har dock inte kommit till stånd. En anledning härtill är att det ansetts strida mot svensk rättsuppfattning att den som i god tro förvärvat egendom och därvid iakttagit den omsorg som skäligen kunnat krävas av honom skall gå förlustig egendomen, därför att det senare visar sig att den frånhänts ägaren genom brott. Vidare har det ansetts att något behov av ändrade regler inte föreligger med hänsyn till den utveckling beträffande kraven på den goda tron som ägt rum i praxis. En annan synpunkt som förts fram är att den som berövas egendom genom brott i allmänhet kan försäkra sig mot egendomsbrott medan någon motsvarande möjlighet att skydda sig försäkringsvägen inte torde finnas för den som i god tro förvärvar stöldgods och sedan tvingas avstå godset till rätte ägaren.

Enligt utskottets mening har de skäl som sålunda åberopats mot en ändring av gällande ordning fortfarande bärkraft. Samtidigt måste emellertid beaktas att det finns skäl som talar för att den rätte ägaren bör behandlas gynnsamt i sådana fall då han förlorat sin egendom genom brott. Den som lånar ut sin egendom eller deponerar den hos annan eller överlämnar den till en avbetalningsköpare mot äganderättsförbehåll avstår därigenom frivilligt från den omedelbara kontrollen över egendomen och tar en viss risk för att mottagaren obehörigen överlåter den till en godtroende tredje man. Den som blir bestulen framstår i jämförelse härmed typiskt sett som i särskilt hög grad oskyldig till sin förlust och från skälighetssynpunkt kan det ligga nära till hands att för sådana fall lägga större vikt vid ägarens intresse av att få tillbaka den stulna egendomen än vid en godtroende förvärvares intresse av att få behålla den. Enligt utskottets uppfattning torde mot bakgrund av det ökade antalet tillgreppsbrott under senare år en viss förskjutning ha inträtt i den allmänna rättsuppfattningen till förmån för den rätte ägaren. Det torde numera inte anses lika självklart som tidigare att godtrosförvärvaren alltid bör få behålla egendomen. Att en opinionssvängning skett belyses bl. a. av

de remissyttranden som inhämtades över det ovan redovisade betänkandet SOU 1965:14 och de som inhämtats över brottsförebyggande rådets promemoria 1978:1 om sakhäleri m. m. Vid remissbehandlingen av 1965 års betänkande ställde sig sålunda flertalet remissinstanser negativa till en ändring av reglerna om godtrosförvärv medan remissutfallet beträffande BRÅ-promemorian visar att det övervägande antalet remissinstanser stöder tanken att modifiera möjligheterna till godtrosförvärv.

I anslutning till det anförda vill utskottet även beröra de kriminalpolitiska aspekterna på frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. även om det i och för sig inte ankommer på utskottet att behandla spörsmål angående behovet av åtgärder mot tillgrepps- och häleribrottsligheten. Enligt utskottets mening är det otvivelaktigt så att avsättningen av egendom som åtkommits genom brott i viss man underlättas av det skydd som godtrosförvärvaren åtnjuter enligt nuvarande ordning. En modifiering av reglerna om godtrosförvärv bör kunna leda till en ökad försiktighet hos allmänheten när det gäller handel med egendom som utbjuds på ovanligt förmånliga villkor och som därför kan misstänkas vara stöldgods. Som framhållits i både BRÅ-promemorian och motionen torde därför en viss inskränkning av skyddet för godtrosförvärvaren få betydelse för brottsbekämpningen. En förstärkning av den rätte ägarens ställning skulle därjämte kunna medföra att skillnaderna mellan Sverige och övriga nordiska länder på detta område minskade och således tillgodose intresset av nordisk rättslikhet.

I enlighet med det anförda anser utskottet att det finns skäl som talar för att en ändring av reglerna om godtrosförvärv nu bör komma till stånd. En lagstiftning på området är emellertid förenad med åtskilliga problem inte minst när det gäller avvägningen mellan de olika intressen som gör sig gällande. Med hänsyn härtill förordar utskottet att frågan om godtrosförvärv av stöldgods m. m. blir föremål för utredning. Det bör ankomma på regeringen att bestämma formerna för utredningsarbetets bedrivande. Utskottet vill dock betona vikten av att arbetet bedrivs i nordiskt samförstånd med sikte på att få till stånd en mer enhetlig reglering beträffande godtrosförvärv av stöldgods m. m. i de nordiska länderna.

Stockholm den 19 februari 1980

På lagutskottets vägnar
LENNART ANDERSSON

Närvarande: Lennart Andersson (s), Bernt Ekinge (fp), Inger Lindquist (m), Ivan Svanström (c), Stig Olsson (s), Elvy Nilsson (s), Joakim Ollén (m), Martin Olsson (c), Ingemar Konradsson (s), Owe Andréasson (s), Marianne Karlsson (c), Margot Håkansson (fp)*, Margareta Gard (m), Ingrid Segerström (s) och Lars Hedfors (s)*.

*Ej närvarande vid yttrandets justering.

GOTAB 64679 Stockholm 1980